ՀԱՆԳԷՍ

ՀԱՆԳԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 16.

15 ՅՈՒՆՎԱՐ,
1875.

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1875

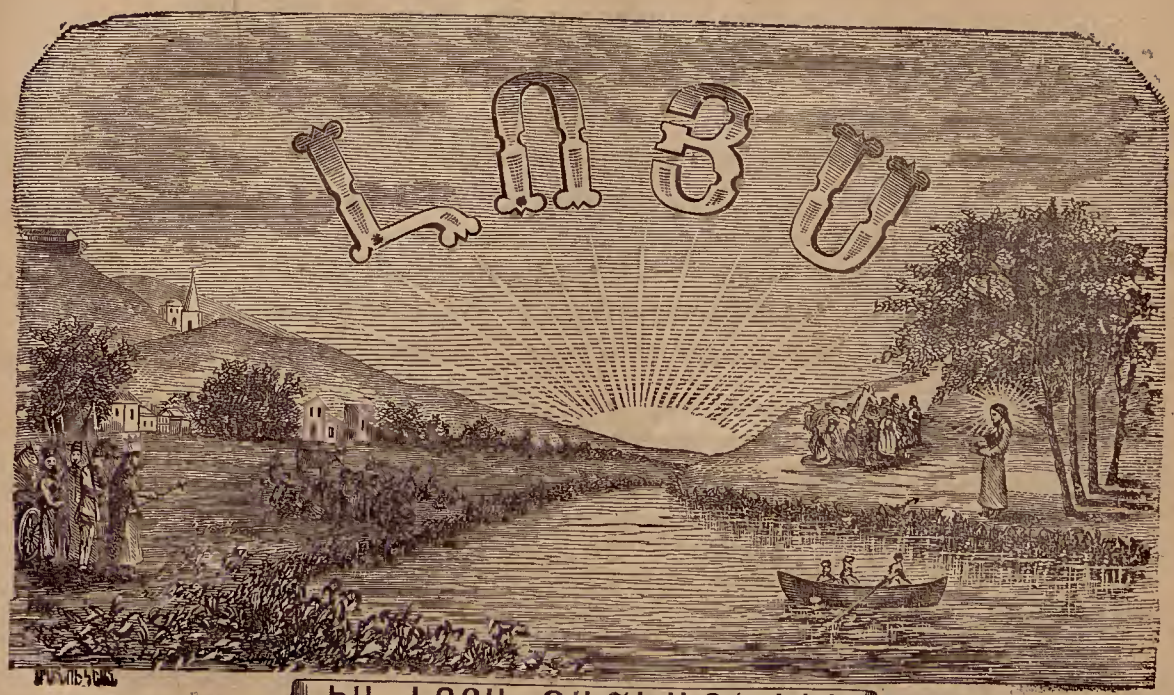

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՀԱՐՍՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 14.)

Է.

Երրորդ Ս. Հարքն Եկեղեցւոյ կուսութեան և այրութեան վիճակն ի նկատի առեալ՝ յարմար չեն դատած կոյսն այրիին հետ լծակցել և օրհնութեան պսակ դնել, որոյ վասն ի կանոնի անդ պարտք դրած են ի վերայ Հովուաց Եկեղեցւոյ՝ քննել այս պարագան ևս ևչտալ հրաման պսակելոյ կոյսն ընդ այրւոյ։

Նախնի Քրիստոնէական պատուականն դարերու մէջ՝ այս կանոնն խիստ լաւ պահուած էր և ամեն ուրեք կոյս ընդ կոյսի, այրի ընդ այրւոյ պսակադրութիւնք կըլլային։

Այժմ ցաւօք կ'նկատենք թէ կանոնի այս կէտն ալ իր խոտորումներն յառաջած է, և դրեթէ անխտիր հրաման կ'տրուի պսակել կոյսն ընդ այրւոյ։

Նախնի Ս. Հարք այս կանոնն հաստատած են կարի խմաստուն խորհրդ-

դով և նուրբ տեսութեամբ առ ի բարեկարգութիւն և ի զարգացումն ընտանեկան կենաց ։

Մենք խնդրոյն խորն թափանցել չենք ուզեր, որոյ վասն այս կէտն ուղիղ բանասիրաց խնաստասիրութեանը կ'յանձնենք ։

Երբեմն ալ պատահած է խոտորումըն ի վերայ խոտորման, որ երկիցս և դուն ուրեք երիցս այրեացեալք պակին ընդ կոյսի թէ այր թէ կին, որ ոչ եկեղեցւոյ և ոչ ընութեան օրէնքն կ'տանի ընդ այս ։

Եւ որովհետեւ մեր նպատակն երաժնեորուն վերայ ողբեր յօրինել չէ, այլ եղծմանց և խոտորմանց դարման խորհիլ, և եկեղեցւոյ և Ազգին ձեռնհաս իշխանութեանց ուշադրութեան ներկայացնել, որ եկեղեցւոյ Ս. Հարց մեզ ասանդեալ և նուիրադործեալ օրինաց համեմատ վարուելով՝ չտալ հրաման յետ այսմ ինհանայից կոյսն ընդ այրւոյ պսակադրութիւններ ընել, եթէ ոչ բացառիկ և ստիպողական պարագաներու մէջ՝ եթէ եկեղեցւոյ վերին իշխանութիւնն հրամայէ և պատշաճ դատի, և այսու թերեւս կարելի ըլլայ ուղղութեամբ ընթանալ ։

Ը.

Ամուսնութեան պահանջելիք հանգամանաց մէջ նա և առաջին տեղն ունի հասակի կատարելութիւնն ու հաւասարութիւնն, որպէս և կանոնի անդ կ'զգուշացնեն Ս. Հարքն եկեղեցւոյ ասելով թէ «Մի՛ լիցի մանուկ ընդ պառաւոյ» ։

Հասակի կատարելութեան համար նախնիք որոշած են փեսայացուի 14–16 տարեկան ըլլալը իսկ Հարսնացուի 12–14, մեկզմեկէ ունենալիք տարբերութիւնին երկու երեք տարի միայն, և ընդ միշտ այրն աւագագոյն քան ժամանակին ։

Նշանակեալ այս տարիքն կանուխ ըլլալ կ'նկատուի, դի դեռ յարբունս հասած չեն համարուիր, բայց թէ ինչու նախնիք այս օրինակ որոշած են — Տարակոյս չկայ՝ թէ մի ներքին դիտաւորութիւն ունէին և այն մեզ հասանական կ'թուի ըլլալ. դի ի պատանեկան հասակին երբ խելահաս ըլլան դիւրաւ միայն տեսնան և միայն զմիմեանս ճանչնան, և յարբունս հասած ժամանակնին երկնոյ լծակցութեան միութեան կապն ամուր և հաստատուն ըլլայ, և երկնոյ սերը անյողդողդ և յարատև և հաւատարմաբար միմեանց ծառայեն ։

Շնորհալի Ս. Հայրապետը այս պարագային վերայ սա տեսութիւնը կընէ ։

«Ժամանակ Պսակի է ի ըղձանալ աղջկան հասակին, ի հնձելոցան ամոյ լրացին՝ ասեն. և յերկոցան կամ ևս տասնել ինոջն, որպէս դի կարող լինիցին ըստ բանաւորաց հաճութեամբ վարել ընդ ինքեանս առ ի հասուցանել զնոցա ըղձութիւնն» ։ (1)

Պահանջուած հասակի հաւասարութիւնն ալ չենք գտներ այժմու կատարուած պսակադրութեանց ներքակայից վերայ ։

Եւտո անգամ 40–45 տարեկան մի ծերուկ այր՝ 16–18 տարեկան մի օ-

(1) Շնորհ. Ընդ. առ Դաւս Քահանայից երես 62–63.

բիորդի հետ կ'պահկի, այսպէս 20–25 տարեկան մի երիտասարդ 40-45 տարեկան մի պառաւի հետ. և ի՞նչ բարիք կամ արդասիք այսպիսի ամուսնութենէ —մին հուր՝ մին սառ, և որք անհաստատ և ընդ միշտ յերերացուփ ու տատանեալ կապրին անդոհ երկնից վիճակէն :

Տարակոյս չկայ թէ կատարուած պսակադրութեանց Հրամանէն ըստ սովորութեան Ազգային Պատրիարքարանէն կ'տրուի ի ձեռն Տաներէց Քահանայից ամուսնացելոց — բայց ով տեսած է չհիակ վերայացուի կամ հարմնացուի երեան, և ով գիտէ նոցա հատակի որքանութիւնը, տարիքնուն կատարելութիւնը կամ անչափահասութիւնը — ոչ ոք :

Ստոյգ է՝ թէ նշանառութեան օրն վերայացուն կ'ներկայանայ ի Պատրիարքարան. բայց դու հոն ի՞նչ տարիք կուզես այն ըսէ. կրնայ 50 տարեկանն՝ 40 տարեկան ըլլալ, և 40ը՝ 30 տարեկան. հոս թիւերն ու բառերն կ'խաղան, իսկ ամուսնութեան մէջ իսկական տարիքը. ուսոի ամուսնացելոց ունեցած հատակի տարբերութիւնն համեմատաբար ի կըշիռ դնելու է. առ առաւելն 3–5 տարբերութեամբ ընդունելի եւ է բանաւոր ըստ օրինայ Եկեղեցւոյ, և ընդ միշտ այլն աւադադոյն պէտք է ըլլայ :

Այս քննութիւնն ալ դիւրին եղանակաւ ի գլուխ հանելու համար՝ հարկ է դիմել ամուսնացելոց բնակած թաղի ծննդեան տօմարին, և թաղական խորհուրդներէն վաւերական վկայագրեր ձեռք բերել նոցա հատակի կատարելութեան և որքանութեան վերայ, և այս օրինակ պատշաճագոյն քննութեան արդեանց համեմատ հրամայել ի պսակիլ կամ ոչ :

(Դալ անգամին)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՆՏԱՐԲԵՐՆԵՐ

ԿԱՄ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԴՈՐԾԵՐԻ ԽՈՅՍ ՏՈՒՈՂՆԵՐ

(Շարունակութիւն եւ վերջ տես թիւ 14.)

Բ.

Կարգը եկաւ մենք ալ խօսինք, բա՛ւ լսեցինք «ինծ ի՞նչ փոյթն» :

Ես դեռ պզտի տղիկ մ'էի, հազիւ հազ Ե՛ս խելքըս բանի կ'հասնէր, մի օր Պապուս ճգնաժամին իւր անկողնոյն մերձ կայի :

Տեսի Ե՛ս աչքերն բակուած, չոր ու ցամքած բազուկներն ելեւէջ կ'ընեն, եւ չորցած կրծոց ոսկորներու մէջէն խոր հառաչանք մի դուրս կուգայ :

Վայր մի կանգ առի, մերձեցայ իրեն, տեսայ Ե՛ս մահուան քրտանց մէջ կ'լողար. հարցի Ե՛ս ի՞նչ կ'ասէք :

Բոան ինկած աչքերէն երկու կաթիլ պաղուկ արտօսր հեղան, եւ չորացած կզակաց վերայ եղած Ծափ-Ծափած ակռաներու մէջէն լեզուն սա բառերն յօդեց «ԱՒԱՂ՝ ԱՆՓՈՅԹ Է՛Ի Ի ԲԱՐԻՆ» զոյգ ընդ նմին հոգին Ծաւալ իւր բնութէն :

Ի նա՛ի՛ր ես ծայնեցի Ծերուկ Պապս, ի գո՛ւր ճգնեցայ զինքն արթնցնել, զի նա գնացած էր ի ճանապարհն անդարձ :

Գ.

Հասան չորս կողմէն, Պապուս զաւակին ու բարեկին զէտ առին ունեցողներ, հնչեցին ու փակեցին այն զանձերն ու պահանոցներն՝ յորում կայր բիւրաւոր ոսկիներ :

Հոս ու հոն խումբեր բոլորեցան հանգուցեալին մահուան վերայ պոչ սիկարներ ծխեցին, ծխծաղն

ու խնդումն երեսներն զուարճացոյց. ըսի իւրովի, ա՜հ Թէ այս է եղեր Ծերուկ պապուս մահուան դաւակնիք :

Դազաղն ու պատանք բերին, ո՛չ ոք ակնարկ մի ձգեց մեռելոյն վերայ, ո՛չ ոք մի կաթիլ արտօսր հոսեց, ո՛չ ոք մի լաց ու տաղ երգեց, ո՛չ ոք ինքզինք երախտաւորեալ եցոյց, ո՛չ ոք մի «ՀԱՅՑ ՄԵՐ» ասաց եւ ո՛չ ՈՂՈՐՄԻՍ հանեց :

Ասացի ուրեմն այս է եղեր ԱՆՏԱՐԲԵՐԻՆ մահուան դաւակնիք :

Դեռ եւս ալ աւելի անյարգն ու պժգալին :

Խունկ ու մօմ, ջուրն ու օճառ խնայեցին, ու դագաղի ասեղնաններ չոդ չափուրով գոցեցին :

Գերեզմանն այժմ մացառներու ու փշերու մէջ կայ ծածկեալ, չ'տեսի ու չ'զտայ մի nos կանանչ՝ մի դալար խոտ, որ նորա շուրջը բուսնի :

Քարացել են իւր շուրջը, չկայ մի Թուփ, մի ծառ ու շուք՝ ուր մարդս սակաւ մի հանգչի :

Հասակս առնելով տեղեկացայ՝ Թէ Ծերուկ Պապս 89 տարի է ապրեր, շատ ու շատ հարստութիւններ ալ ղիզեր, մշտազբօս ու հէգ մի կեանք է վարեր :

89 տարուան մէջ գէթ ինն օր ազգին չէ ծառայած, եւ Թողած քանի հազար բեռ ժառանգութենէն՝ գէթ մի դահեկան ազգին բաժին չ'է հանած :

Ո՛չ իւր կենդանութեան եւ ո՛չ իսկ իւր մահուան Ազգին, Եկեղեցւոյ եւ Հայրենեաց չէ ուզած ծառայել :

Ծններ, ինք իրեն համար ապրեր ու մեռեր է :

Գ.

Ազգին համար գործողն՝ Ազգին համար կ'ապրի, Եկեղեցւոյ համար գործողն՝ Եկեղեցւոյ համար, Հայրենեաց համար գործողն՝ Հայրենեաց համար :

Գործե՛լ Ազգի, Եկեղեցւոյ եւ Հայրենեաց համար՝ որչա՛փ եւ քանի՛ քաղցր են :

Անձին համար ապրողին անունն՝ իրեն հետ կը մեռնի, Հանրութեան համար ապրողին անունն միշտ կենդանի կ'մնայ :

Առնցի՛ք անտարբերներ, բացէք ձեր աչքեր, փոյթ տարէ՛ք ի բարին, փոյթ եւ ջան օգտակար ձեռնարկութեանց աջակցելու, փոյթ եւ հոգ ձեր կեանքը բարեգործութեամբ եւ ազգօգուտ գործերով պսակելու եւ բեղմնաւորելու :

Ֆրանքլին իւր դարու մարդոց ասաց, «Ամենքնիս ալ ազգութեան նաւուն մէջ կամ նաւասի ենք եւ կամ ճանապարհորդ, ո՛վ որ նաւուն ազատութեան փոյթ չյանի՛ր, զայն ծովը ձգել արժան է»:

Իսկ 19րդ. դարու բացարձակ վճիռն վասն անտարբերաց, մէյմէկ հատ կտաւէ ՊԱՏԱՆԻ է :

Լսելու ականջ ունեցողը Թող լսէ :

Ֆ. Ս.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅՔ

Ի ԹՐԱՆՍԻԼՎԱՆԻԱ ԵՒ Ի ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

ՎԱՂ ԵՒ ԱՐԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅ ՄԷՋ

(Շարունակութիւն տես թիւ 15)

Բ.

Հայք Թաթարաց դէմ տակաւին կը պաշտպանէին իրենք զիրենք եւ քաղաքը, դիշերանց դուրս յարձակում առաջնորդին պատճառաւ՝ եռեւ լսուցած սակաւաթիւ ձիաւորացի պահապան զօրաց հետ. դիմաւորաբար երբ ծովը առջեւնին բաց էր : Սակայն երբ Տաճիկք՝ քաղաքը այս կողմէն երեք հարիւր նաւով չրջապատեցին, և առ պակասութեան պարէնի քաղքին մէջ ժանտախտ յառաջ եկաւ, իրենց բովանդակ յոյսերը ի դերեւ ելան նոյնը պահպանելու համար, զօրութեանց մէջ ալ նուազելով՝ քաղաքը երդմամբ հաստատուած պայմաններով Տաճկաց ձեռք յանձնեցին :

Տաճիկք նոյն միջոցին մէջ Թաթարաց հետ միանալով քիչ ժամանակէն երդմնազանց դանուելով՝ քաղաքը աւարեցին, իսկ նորա բնակիչքը և անկէ դուրս եղողները սպանեցին :

Հայք՝ որոնք ընդհանուր յափշտակութեան և սպանութեան մէջ ամենէն աւելի կրեցին, մեծաւ մասամբ ասդին անդին ցրուեցան. միացեալ՝ նեն ալ վախասեռամբ ազատասան մը վնտռեցին : Ազատողները Լեհաստանի քաղաքները Քամէնից, Մոհիլով, Լէմպէրկ, Սգանիսլավ և այլն իւրեանց ծոցը ընդունուեցան :

Լեհաստանէն չի գիտցուիր՝ Թէ երբ և ինչու համար Մոլտաւիա անցան, անկէց ալ վերջապէս 1672 ին Թրանսիլվանիա : Իրենց բնակութիւնը վեր-

ՉԼին անգամ ալ վոխելուն պատճառը մի և նոյն ժամանակուան թուականութեան յաջորդութեամբը յայնմ կը գանենք, թէ Մոլտավիոյ դլուխք ղՀայերը ամեն կերպով իրենց աղդայնութենէ մերկացընել կ'ուզէին և վալաք ազդին մէջ ձուլել ճդնեցան. և որովհետեւ նոյնին չուզեցին հաւանիլ՝ սաստիկ հալածուածներ կրեցին անոնցմէ։ Հալածմունքը սկիզբ առաւ Սաեվանննա Վոյվոտայի ժամանակ 1551 ին, զոր անկողմնակցութեամբ յառաջ կը բերէ Մէհնաս սարկաւագը, ժամանակակից և ականատես դրողը, իւր քսան և հինգ էջ ունեցող ողբերգութեանը մէջ, և վերջացաւ 1668ին Դուգա Վոյվոտայի ժամանակը։

Նոյն ժամանակ Հայք գառնակրծկիծ ըլլալով իրենց ամենասուրբ արժանեացը պաշտպանութեանը համար, յուսահատած իրենց վերջին հնարքին՝ ղէնք ձեռք առին և օգնութիւն դանելով քանի մը Մոլտավացի տալըտամբաց ձեռօք՝ անոնց դլխաւորը Սուչավայի բերդը խոթեցին, ուսկից մինակ յաջորդ 1669 տարին և անոնք ալ Տաճկաց օգնականութեամբը կրնար ազատիլ։

Սուչավային Տաճկաց ձեռօք հալածեալ՝ Հայք Թրանսիլվանիոյ ձիւնալեռները, անկից ալ Միքայել Ա. Աբաֆիին դլխաւորութեան թոյլտուութեամբը ձիւնալերանց ստորոտը դանուած տեղուանքները քաշուեցան։ Սոյն դլխաւորը՝ ղՀայերը մեծաւ հիւրասիրութեամբ ընդունեցաւ, նեբբին անմիաբանութեանց, Տաճկաց և Թաթարաց ըրած ապականութեանց համար՝ իւր բնակչաց մէջ նուաղած երկիրը ժողովրդաբնակ ընելու և վաճառականութիւնը յառաջ տանելու համար։ Այլ և այլ ազատութեամբք և արտօնութեամբք վարձատրեց զիրենք։ Որոնք վերջէն երկու թագաւորական քաղաքաց, Հայաքաղքին (Սամոշոյվար կամ Կեռլա) և Եղիսաբեթուպոլսոյ (Պաշպալով կամ Էպեչֆալվա) հիմնարկիչ եղան։ Հոս յիշեցընել կ'ուզեմ, որ Թրանսիլվանիոյ պատմագիրք, Ծոլսեվ Պէնքէօ, Ֆաչինկ և այլն յայնմ կը միաբանին մեզի հետ՝ թէ Հայք Անիէն յառաջ եկան, սակայն կը հեռանան և կը սխալին, որ իրենց դալուստը Հայ թագաւորաց գահուն բարձմամբը և Անիի կործանմամբը Դանուբեան իշխանութենանց և Թրանսիլվանիոյ մէջ անմիջական կերպով կը բերեն, և երկուքն ալ ժէ ու կէս դարը կը դնեն։

Աւելի մանրամասն տեղեկութիւն տալ քաղաքական և եկեղեցական կենաց վրայօք՝ ուրիշ անգամուն կը թողում, երբ Կ. Պոլսոյ Պատկառելի և Սրբազնագոյն կրօնական ժողովը հանդերձ Նորին Բարձրաշնորհ և բարեխնամ Ս. Նախագահին և Գեր. Ամենապատուին հետ կարեկիր Հայեցուածք մը արձակեն վերոյիշեալ գաւառաց մէջ ցրուեալ եղբարցը վրայ, և նոցա վիճակը նկատողութեան առնեն. զոր լաւ գիտէ Բարձրաշնորհ Տ. Ներսէս Սրբազան Պատրիարք բարեդտով Հայրը, որուն վրայ նոյն տեղւոյն բոլանդակ քաղաքացիք իւրեանց ակնկալութիւնը դրած են։

ԱՆՏՈՆ Ծ. Վ. ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՆ

Թարգմ. ի հայգիւղ

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ

(Շարունակութիւն տես թիւ 15)

ԺԶ.

Աշխարհաբար լեզուն՝ խնդիրները ցարդ լոկ բայերու նախդիրներու կուտար. իսկ այժմ ածականներու ալ պիտի տայ և կուտայ: Ահաւասիկ Մասիսի Բերդոզագիրն Աշխարհաբարի և Գրաբարի մերձեցումն՝ զերկոսին յիրեար ձուլելու չափ դիւրացուցած է զայդ կէտը:

Ուրեմն Տ. Զերազի Աշխարհաբար հոլովմանց և խոնարհմանց վերածումն առ ինչ արդեօք ծառայել կ'պիտի:

Նորա վերածումն՝ որովհետև պարզման սկզբունքն է, ըստ սկզբան՝ գովելի գործ մ'է, բայց ըստ լեզուին՝ շատ խեցբեկ է: Ուստի գրական լեզուին մէջ՝ նորա գործած վերածումն ի մասին հոլովմանց ու խոնարհմանց անընդունելի:

Հայերէն լեզուին զեղեցկութեանց մի մեծ մասը արդէն հոլովմանց ձևաշատութիւնն է: Եւ եթէ հոլովմանց ձևաշատութիւնը լեզուին մի կենսական օրէնքը չ'լինէր, Ե. դարուն միևնոյն բառը գրական լեզուին մէջ՝ ինչ ոլորում կամ փոփոխում զոր կ'կրէր յանգումն, այսօր նոյնը չ'էր կրէր կամ զէթ կ'փոփոխէր: Եւ եթէ կան միևնոյն բառի այլևայլ հոլովումներ գործածւած միևնոյն իմաստը տալու համար, զեղծում մ'է այդ:

Եւ այդ զեղծումն ալ երկու սկիզբ ունի՝ կամ Հեղինակի գործերը ընդօրինակողները, և կամ այսինչ գաւառին հոլովումն միւս գաւառին հոլովումէն նախատաս համարուիլն այսինչ գաւառացի կամ այնինչ գաւառացի Հեղինակներէն: Բայց այսու ամենիւ աբ-ականէ մը, ցոցէնականէ մը, ոբականէ մը որչափ ձև տաս, բնաւ նշանակութիւնը կամ իմաստը չ'փոխէր բառը. միայն թէ դըժուարութիւն մը կ'մնայ ճանչնալ սեռականի կամ տրականի կամ գործիականի մէկ քանի ձևեր ալ աւելի: Եւ այս ալ ուսմամբ կ'դիւրանայ այնչափ, որչափ կ'դիւրանայ մի արհեստ կամ գիտութիւն ուսմամբ ու գործածութեամբ. և որ մարդն է այն՝ որ բանի մը՝ մի քանի ձև աւելի ունենալու դժուարութեան պատահած չ'լինի և անոր չ'վարժուած սովորաբար:

Ուրեմն երբ հոլովմանց ձևաշատութիւնն ընդունինք, փորձերու լեզուին վերածումն ինչ տեղի կ'կարէ ունենալ գրականութեան մէջ կամ Հայ շրջանց վրա:

Վերածման հոլովումին համար կ'կարեմք զրուցել թէ՝ նա աշխարհաբար բառից համար հոլովումի մի տեսակ է. սրբագրելով յոգնակի սեռականին ՆԵՐի մասնիկը ՆԷ՝ և աւելցնելով եզակի սեռականին է մասնիկին վրա ո՝ անոյշ, փափուկ ու հանրական մասնիկները, որոնք Հայոց շրջանց վրայ այնպէս բնականաբար յօդաւորւած ու ինքնին գոյաւորւած են, զորս փոխելու համար նախ Հայոց շրջանները փոխելու է: Եւ արդէն Լատինաց, Յունաց, Սանսկրիտ և այլն լեզուներ այդ ՈՒ սեռականացուցիչ մասնիկն մի շատ հոլովմանց ձևերու մէջ նախամեծարաբար ընդունած լինելէն կ'հետևի որ այդ սեռականի հոլովանիշ կամ սեռականակերտ ՈՒ մասնիկը ի մասնիկէն շատ անոյշ է և գործածական: Երաժիշտ մը ի գիրն դաշնակաւոր խազերովը կարող է վերածել

մի անոյշ ձայնի, և մի քերդող այդ ձայնին հմայիչ եղանակէն ներշնչեալ և ըզգածեալ զովեստներ կարդալ ի պատիւ Ի զրին և անոր անոյշ ձայնին: Ի զիրը երաժշտէ մը դաշնակաւորեալ և բանաստեղծէ մը ներբողած լինելու պատահականութենէն կամ պարագային բնաւ իրաւունք չ'կարէ ստանալ, ու զալ մեր խել մը սեռականի հոլովակերտ ընտիր ձևերուն տեղին աշխարհաբարել: Նա մանաւանդ՝ այն լեզուներ որոնց բառեր՝ հոլովմանց մասին ձևաշատ են, և մեծաւ մասամբ նման մեր հոլովմանց վերջաձայներուն, բնաւ Ի մասնիկ չեն ընտրած յոգնականացուցիչ:

Ի մասնիկը աշխարհաբար և գրաբար լեզուին մէջ միայն կարգ մը բառից սեռականակերտը կ'լինի և ոչ ամենեցուն առ հասարակ: Լեզուի ներդաշնակութեան օրէնքն ու բնութիւնը զայն կ'պահանջէ:

ԺԳ.

Իսկ եթէ մեզ առարկեն՝ Թէ ներդաշնակութիւնը ականջի նախապաշարում մ'է: Երբ ՈՒ, ԱՅ, ԻՅ, ՈՅ և այլն ձայնից ներդաշնակութիւնը ականջի նախապաշարում համարելի, ինչ իրաւամբ Ի ձայնին կարծեցեալ ներդաշնակութիւնը ականջի նախապաշարում չ'համարելի: Նա մանաւանդ որ ես իբրև Հայկաբան —Ամենաբան՝ կ'իշխեմ զրել՝ որ քան, քանի, +ալա+—+ալա+ա—, գեա—գեպոյ, հիմա—է՝ հիմանց և այլն փոփոխմանց մէջ՝ այս Ի, ՈՒ, ՈՅ, ԱՆՅ փոփոխումներն ոչ Թէ ականջներու առաւել անոյշ կամ դաշնակաւոր լինելուն համար է՝ որ այնպէս իմն ոլորում կամ ելևէջ առած են, այլ այդ ոլորումներն կամ ելևէջներն առնուն Հայերէն բառից գոյութեան իրաւունքն (réson d'être) է: Ոչ ոք գոյութեան մը իրաւանց դէմ կարող է զինիլ կամ զայն ջնջել: Այլազգ բառերը մատնել է Կիյօդինի՝ որուն այնչափ դէմ խօսած է Տ. Զերազ որոտընդոստ պերճախօսութեամբ մը, և այնչափ գեղեցիկ՝ զոր ընթերցողն՝ զ'հեղինակն իրաւամբ նշանաւոր տաղանդ, հանճարեղ զրագէտ և մի առաքինի, անձնուէր ու վեհանձն մի ոք դաւանելու իրաւունքն ու պարծանք ունի:

Օրինակի համար ամէն անորոշ և անցեալ դերբայից գոյութեան իրաւունքը կ'պահանջէ որ Լ, ԼՅ, ԼՎկամ Լ՛, ԼՅ, ԼՎ՛ հոլովուի. զօր. էրէԼ, էրէԼՅ, ԽօսէԼ, ԽօսէԼՎ, հէզԼ, հէզԼՅ:

Հոս մի երեւոյթ կուզեմ բացատրել: Մեր նախնեաց մէջ ԻԼ վերջացած ներգ. չէզօք կրաւորական անորիշները ԵԼ ի փոխելով հոլոված են: Կամ երբ ԻՄ լծորդութեամբ բայից կրաւորական անորիշ դերբայը գործածած ատեն, փոխանակ ԻԼ զրելու ԵԼ զրած են. այս կը ցցնէ Թէ՝ ըստ որում բաղաձայնով վերջացած բառից յանգումն գտուած Ի զիրը բնաւ կամ չ'զրուած Ը զրին կ'փոխուի Հայերէն լեզուի մէջ, և այն ատեն էրէԼ, էրԼՅ կամ ԽօսէԼ ԽօսԼՅ խեցբիկ հոլովման բիւրտ ձևը պիտի ունենայինք, նախնիք ընդհանուր կանոն հաստատած են ԻԼ վերջերը ԵԼ վերջի փոխել:

(Շար գալ անգամ)

Ա. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն

ԿԻՒՐԱԿԷ ԵՒ ՏՕՆ ՕՐԵՐՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

ԵԿԵԼԵՑԻ ՅԱՃԱԽԵԼՈՒ ՊԱՐՏՔԸ

Ա.

Յաւիտենականութեան յոյսը միշտ գըրգռած մը կուտայ Քրիստոնեայ Ազգայ , որ իրենց Եկեղեցւոյն եւ բովանդակ մարդկային ընկերութեան մեծ ծառայութիւններ ընեն, եւ մինչեւ իսկ չատերը իրենց կեանքերնին չեն խնայեր անմահ անուն մը կամ յիշատակ մը ձգելու համար ։

Այս ճշմարտութեան մի մեծ ապացոյց է որ՝ որ ազգին մէջ կրօնասիրական զգացումներն աւելի զարգացած են , այն ազգին մէջ այս օգտակար արդիւնքներն աւելի կ՚տեսնուին ։

Բոլոր Քրիստոնեայ ազգաց՝ վանքերն , անկելանոցներն , օգտակար յիշատակներն եւ ուրիշ ամեն մարդասիրական գործերն բոլորն ալ զրեթէ կրօնասիրութեան հրաշալիքներն են , որ զանազան դարերու մէջ գործուած են եւ մինչեւ ցայսօր կ՚գործուին ։

Եթէ յաւիտենականութեան յոյսն՝ այս հրաչից մէջ դեր չունենար , եւ միայն լոկ փառասիրութիւնն ըլլար անոնց մայրն, այն ժամանակ իրաւամբ յիմար ըսուելու արժանի էին այդ մարդիկը , որ ունայն ու անատի պատուանունի մը համար աչխարհի բարերարած են . թողուցած են իրենց հանգիստն , արհամարհած են իրենց բոլոր ունեցածներն եւ մինչեւ իսկ կեանքերնին։ Մանաւանդ թէ հարկ ալ չէր զանոնք մարդկութեան բարերարներն անուանել . վասն զի ամեն անոնք որ փառքի ակնկալութեամբ երախտիք կընեն , բարերար չեն . այլ վարձկան՝ կամ լաւ եւս ըսել փառաց մուրացիկ ։

Սակայն աչխարհ՝ որ անոնց բարերար անունը կուտայ եւ անոնց նպատակին ու պիտանութեան օգտակար եւ բարի ըլլալը կ՚ճանչնայ , քանի հաստատուած է թէ անոնք յաւիտենական յոյսոյն համար այդ մեծ եւ անակնկալ զոհողութիւններն ըրած են , զոհողութիւններ՝ որք կրօնասիրութեան հարազատ գաւակունքն են ։ Ուստի Քրիստոնեայներն՝ ոչ միայն անոնց երախտիքն չմոռնալու են , այլ եւ անհրաժեշտ պարտականութիւն ունին իրենք ալ կրօնասէր ըլլալ , եւ անոնց սքանչելի օրինակին իրենք ալ արդեամբ պատասխանել ։

Բ.

Մեր Ազգին բոլոր եկեղեցիներն , Դպրոցներն , վանքերն , սատարուածքներն ու կալուածներն , որ մեր Ազգին նիւթական ու բարոյական չահուց աղբիւրներն են , ամենքն ալ մեր բարեպաշտ նախնեաց կրօնասիրութեան գովելի ապացոյցներն են, զոր այսօր կ՚վայելենք թէ մեք եւ թէ մեր զաւակներն ։ Եթէ մեր նախնեաց կրօնական զգացումն այս աւանդներն մեզ չէր յանձնէր , մենք այսօր ամեն տեսակ մխիթարութենէ զուրկ պիտի մնայինք . եւ բոլոր ազգերէն աւելի թշուառ եւ աննչան պիտի ապրէինք ։

Ներկայ ժամանակիս մէջ ցաւօք կ՚տեսնենք՝ որ մեր նախնեաց կրօնական ջերմեռանդութիւնն այն աստիճան նուազելու վերայ է , որ կիւրակէ՝ եւ Տէրունական տօնի օրերն իսկ չենք ուզեր յեկեղեցի յաճախել . հետեւաբար մեր Ազգային միութիւնն ալ երթալով տկարանալու վերայ է ։

Ձինուորական ժողովուրդներն իրենց քաղաքական իշխանութեան չնորհիւ՝ Ազգային միութիւնն ապահոված եւ անխախտ պահած են . եւ այս պատճառաւ անոնց մէջի կրօնական բաժանմունքներն ու տարբերութիւնները , Ազգային միութեան կապն ոչ կրնան խզել եւ ոչ կրնան տկարացնել ։ Այս ըսածնուս անհերքելի ապացոյցներն են քաղաքական իշխանութիւն ունեցող շատ ժողովուրդներն , որ

թէեւ կրօնական շատ ճիւղերու բաժնուած են, բայց Ազգային միութիւնին անոնց մէջ հաւասար կ'տիրէ։

Մեր Ազգն՝ իր քաղաքական իշխանութիւնն կորսնցնելէն ի վեր, իր միակ մխիթար՝ կրօնն եղած է, որ ոչ միայն զինէ յաւիտենական կենաց ճանապարհն կ'առաջնորդէ, այլ եւ Ազգային միութիւնիս պահպանած է եւ կ'պահպանէ։ Ազգային պատմութիւնն կ'հաստատէ որ մեր առաքինի եւ հայրենասէր նախնիք՝ ամեն տեսակ վշտաց եւ նախատանաց սիրով կ'տանէին, բայց երբ կրօնից դէմ յարձակում կ'տեսնէին իրենց կեանքն՝ անգնելի մասնարի մը նման առաջ կ'նետէին. վասն զի բռնաբարեալ խղճէ մ'աւելի վտանգաւոր գերութիւն մը չկրնար ըլլալ. եւ այս ըսկզբունքն այսօր բովանդակ աշխարհ ընդունած է։ Մեծն Վարդան ալ այս սկըզբամբ իրեններովը ինկաւ Շաւարշանայ դաշտին վերայ, եւ իրենց արեամբն կնքեցին խղճի ազատութիւնը։

Գ.

Կրօնքն է որ ժողովուրդն Աստուծոյ սըրբավայրն հաւախմբելով, անոր սիրան՝ Աստուծոյ, եւ կեանքն՝ Հայրենեացը հետ անքակտելի կ'կցէ. ըսել կուզենք թէ մինչեւ որ ժողովուրդ մը յաւիտենական երանութեան յոյսն չտածէ իր սրտին մէջ, անկարելի է որ իւր հայրենիքն ու իր նահանջն սիրէ, եւ իւր կեանքն անոր վերայ փոխարինէ։

Փառասիրութիւնն՝ որ տեսակ մը յիմարութիւն է ըսինք, լոկ փառքի մ'ակնկալութեամբ շատ բարիքներ եւ մեծ գործեր կընէ. վասն զի ուրուականն իբրեւ իրական կերպարանք մը կընդունի. իսկ ճշմարիտ հայրենասիրութիւնն՝ մինչեւ որ յաւիտենական երանութիւնն իր մտքին առաջ բաց չտեսնէ, չուզեր մեծ գոհողութիւններ ընել եւ իր կեանքն հայրենեաց վերայ փոխանակել անոսկ համբաւի մ'ու վաղանցիկ փառքի մը համար, որ գերեզմանի շեմին վերայ կ'վերջանայ։ — Ինչը Քրիստոնէից համոզումն այս պէտք է ըլլալ

Բայց պիտանալ պէտք է՝ որ անուանական կրօնասիրութիւնն միայն բաւական չէ Քրիստոնէի մը համար, այլ արդեամբ գայն ցուցնելու է. Կիւրակէ եւ Տէրունական տօներու օրերն գէթ յեկեղեցի կանխելով եւ փառաւորելով քնութեան բարեխնամ Արարիչն եւ իրեն ու իր նմանին համար աղօթել։

Դ.

Քրիստոնէական կրօնի գերազանցութիւնն այսպէս նկատելով, հարկեցուցիչ ճանչնալու ենք յեկեղեցի յաճախելն եւ համախմբաբար աղօթելն։ Բայց ցաւ է ասել որ մեր օրերն մեր ազգին կրօնական զգացումներն այնքան ցրտացած են, որ Տէրունական օրերն անգամ ժողովուրդներէ թափուր կ'տեսնուին մեր եկեղեցիներն. չենք գիտեր ինչ պատճառաւ։

Եկեղեցի երթալ ամեն Քրիստոնէի նըուիրական պարտքն է. բայց մենք ինչու համար այս սրբազան պարտքն ըստ օրինի չենք ուզեր ճանչնալ։ Մարդ մ'որ իւր ընկերական պարտքն չճանչնայ, օրինաղանց կ'համարուի. հապա ինչ ըսելու է անոր որ առ Աստուած իւր պարտքը կ'զլանայ։

Գործնական օրինակն մեծ ազդեցութիւն ունի մարդկային մտաց վերայ. բայց արդարութեամբ խօսելով՝ այս տեսակ դատապարտելի պղերգութեան օրինակ մը չունի մեր Ազգն իր առաջ։ Իր սիրելի եւ գովելի օրինակներն են՝ ներկայ դարուս մէջ լուսաւորեալ, բարեկիրթ եւ երկիւղած Ազգերն, որոց առաքինութեանցն ու բարեպաշտութեանցը հետեւելու անհրաժեշտ հարկն առաջ կ'դնուի իր յառաջադիմութեանն ու ապագային օգտին համար։

Այս ազգերն եկեղեցին իր բուն նպատակին նշանակութեամբ ըմբռնած են. եւ մեզմէ շատ աւելի կ'յարգեն իրենց եկեղեցին եւ առ այն իրենց պարտքերն կը կատարեն։ կ'տեսնենք անոնց ամեն ա-

տիճանի անձինք՝ որ կիւրակէ ու Տէրունական օրերն, իրենց զաւակներն ու ընտանիքներն առջեւնին ձգած անձամբ դէպ ի եկեղեցի կ'առաջնորդեն. եւ այս ճամբով իրենց որդեկաց սրտին մէջ անդստին ի մանկութենէ կ'արձարձեն կրօնի զգացումն՝ որ կատարեալ հայրենասիրութեան անմեկնելի եղբայրն է։

Իսկ մեր հայրերն (բացառութեամբ է խօսքերնիս) իրենց զաւակները վողոցները կ'ձգեն, եւ իրենք ալ կերթան մէկ սրճարանի մը կամ մէկ գինետան մը մէջ կ'վակուխն. որպէս թէ կիւրակէն՝ սրճարան կամ գինետուն նշանակէր, կամ անոնց համար սահմանեալ օր մ'եղած ըլլար։

Մարդ մ'այն բանէն խորշելու է, որ կրնայ վնաս մը կամ վտանգ մ'արտադրել, եւ այն բանին հոգւով փարելու է, որ օգտակար պարտականութիւն մ'ըլլալէ զատ, միջոց մ'է նա եւ զմեզ նիւթական եւ բարոյական վնասներէ պահպանելու։ Եկեղեցի յաճախելնուս մէջ՝ ինչ է մեր վնասն, եւ գինետուները դիմելնուս մէջ՝ ինչ է մեր օգուտն. —քննուելու ենք զայս։

Ա. յս խնդրոյն կրօնական կողմն արդէն բացայայտ է. Աւետարանական ճշմարտութեամբ. թէ իւրաքանչիւր քրիստոնէի պարտ է կանխել յեկեղեցի՝ ինչպէս քէչ մ'առաջ ալ ըսինք՝ իր Արարիչն օրհնելու ու աղօթելու, ուստի ասոր բարոյական կողմն քննելու ենք։

Ե.

Երբ հայր մ'իր որդին առջին ձգած եկեղեցի կուգայ. սոսկ է մէկ երկու ժամ դրեթէ ընկերական հաճոյքներէն, զբօսանքներէն ու զուարճութիւններէն հեռի վիճակի մը մէջ կ'գտնուի. բայց այս ճամբով ոչ միայն իր որդւոյն ոտքն կը կտրէ այն վողոցներէն՝ որ մանկութեան մատաղ հասակին այլ եւ այլ վտանգներ կ'սպառնան, այլ եւ իր բարի օրինակն՝ անոր վախուկ սրտին մէջ Աստուածապաշտութեան եւ Հայրենասիրութեան բոցը կ'ներշնչէ. եւ այնուհետեւ կրօնական պարտականութիւնը՝ տղին համար սովորութիւն մը կ'դառնայ։

Եւ եթէ հայր մը գինետան մէջ ձգածին մէկ հինգերորդ մասն իր եկեղեցւոյն մէջ ձգէ, բնաւ պնաս մ'ըրած չըլլար. վասն զի անոր մէկ պզտիկ մասն՝ եկեղեցւոյն պաշտօնեայներուն է, որ մեր Ս. Կըրօնի ծառայութիւն կ'ընեն եւ մասնաւոր ամսական մը չունին. մէկ փոքրիկ մասն ալ եկեղեցւոյն պայծառութեանը կ'վերաբերի, որ Աստուծոյ տունն է. իսկ մեծ մասն եկեղեցւոյն վարժարանաց բաժինն է, ուր Ագգին երկսեռ զաւակներն կ'կրթուին եւ կ'դաստիարակուին։

Երբ հայր մ'որ եկեղեցին՝ գինետունն ըրած է, անոր որդին ալ անարգ եւ ստորին վողոցներն իրեն զբօսավայր կ'ընտրէ։ Հայրը գինետան մէջ փառք մը կ'համարի արբեցութիւն եւ չարչրութիւնն ու բնաւ ատակ չխնայելով կ'խմէ եւ ուրիշներուն կ'խմցնէ, եւ փոխադարձ անոնցմէ կ'ընդունի. հետեւաբար որդւոյ ըսկզբնքներն անոր ուղեղն կ'շփոթեն եւ մարմինն անհանգիստ կ'ընեն։ Ինքն այլ չայլմէ եւլած կ'կարծէ թէ իրմէ դուրս գտնուած բոլոր էակներն իրեն վերայ չարաչար ազդեցութիւն մը կ'բանեցնեն. այս մտացածին եւ ցնորման պատճառաւ՝ ցած կիրքեր կը բորբոքին իր վերայ, ամեն բան կ'ատէ ամեն բան կ'արհամարհէ եւ կ'թշնամանէ. պատշաճից օրէնք եւ ընկերութիւն, պատիւ եւ վարկ բնաւ նշանակութիւն չեն ունենար իր աչքին առաջ. խմացականութիւնը կորսնցուցած՝ երբէք ընտրութիւն չկրնար ընել ոչ իր խօսքերուն, ոչ չարժմանց եւ ոչ խորհրդոցը մէջ։ Ա. յս տեսակ կեանք մը չարունակելով, անբուժելի հիւանդութեանց եւ դժբաղդութեանց մէջ կ'կնայ, որ անկարդութեան անխուսափելի հետեւանքներն են։

Իր զաւակն ալ վողոցներուն անկարդ խաղերուն հետեւելով, անառակութեան եւ սրիկայութեան մէջ կ'սովրի. եւ այս

սովորութիւնն ալ երթալով կ'արմատանայ եւ բնոյթ մը կ'դառնայ։ Եւ եթէ դիւրուածով մը հօրը վիճակն աչքին ղարնէ դիւնեւտան մէջ, ալ քիչ մը հասակն առնելուն այն օրիորդիկն ներշնչուած՝ կ'պատրաստի հօրն մոլութիւնները ժառանգելու ճամբուն մէջ դնել պինքը։ Այսպէս հօր մը մոլութիւնն իր զաւակն մոլի ընելու՝ քաջալեր մը տուած կ'ըլլայ։

Բայց գիտնալու է՝ որ երբ մարդ մը մոլութեան մէջ առաջ կ'երթայ, այնուհետեւ ոչ միայն իր մոլութիւնները չկրնար ձգել, այլ դրսէն նորանոր մոլութիւններ ստակով եւ արծաթով գնելու անմեկնելի հարկին մէջ կ'գտնուի։

Մեր մինչ ցարդ ըրած տեսութիւնն ու դիտողութիւնները կարծեմք բաւական է համոզելու թէ Ջրիստոնէի մը իւր Եկեղեցին յաճախելու պարտականութիւնն անհրաժեշտ է. ուստի կ'յուսամք որ ծնողք ոչ միայն այս պարտականութիւն միայն իրենք կ'ճանչնան այլ եւ նոյնն՝ իրենց ընտանեաց եւ զաւակաց սրտին մէջ տնկելու կ'աշխատին իբրեւ բարի մարդ եւ բարի Ջրիստոնեայ։

ՔՐԻՍՏՈՍ

ԵՒ

ՄԻՍԻՕՆԱՐՔ

(Շարունակութիւն եւ վերջ տես թիւ 15)

ԺԵ.

Մեք կ'յարգենք խղճի ազատութիւնն՝ բայց չենք կրնար ներել եւ հաշտ աչօք նայիլ անոնց, որ աւետարանական պատրուակաւ մեր ուղղափառ Եկեղեցիին դէմ կ'յարձակին եւ անոր դաւանութիւնն ու վարդապետութիւնները արհամարհելու կը ժպրհին. մինչդեռ իրենք անտահման մոլորութեան մէջ չտարած բոլոր խօսած-նին ու գրածնին իրարու հակառական են։

Եթէ անգամ մ'աչքէ անցընեն ընթերցասէր ազգայինք, միրտութեան նկատմամբ գրուած բողոքականներուն գրքերն, պիտի տեսնեն՝ որ իւրաքանչիւրն այլ եւ այլ կարծիք ունի այս խորհրդոյ վերայ, ինչպէս որ Ս. Աւետարանի բոլոր ճշմարտութեանցը դէմ գրեթէ տարբեր է իւրաքանչիւրին կարծիքն ու վարդապետութիւնը։

Հոս աւելորդ չենք համարիր մէկ քանի դիտողութիւններ ընել՝ որ մեծ կարեւորութիւն ունին մեր առաջիկայ խնդրոյն։

Նոր աղանդից քարոզիչներն՝ Ջրիստոսի անունով իրենց մոլորութիւնները տարածելու եւ պարզամիտներն դիւրութեամբ որսալու համար իրենց սկզբունք ըրած են նախնի դարուց եկեղեցական Ս. Հարց բոլոր գրութիւններն մերժել եւ Աստուածաշունչն միայն կանոն հաւատոյ ճանչնալ, որպէս զի այն Ս. Մատեանն ուղածնուն պէս մեկնելով իրենց նպատակին հասնին։ Եւ մինչ կ'յեղյեղեն՝ թէ Ս. Գրոց վկայութիւններն այնքան պարզ եւ բացայայտ են՝ որ բնաւ մեկնութեան կարօտութիւն չունին, այլ իւրաքանչիւր ոք եթէ կարդալ գիտէ կրնայ հասկնալ, եւ թէ Ս. Հարց ամեն գրութիւններն ու մեկնութիւնները սխալական մտայ արգասիք են։

Եթէ աստուածս Ս. Գրոց խօսքերն այդքան պարզ են՝ որ բնաւ մեկնութեան պէտք չունին. այլ իւրաքանչիւր ընթերցողն կըրնայ իւր մեկնիչն ըլլալ. ուրեմն ինչու համար բողոքականաց գրուածներն իրարու հակառական են. եւ ինչու համար այսօր բողոքականութիւնն այսքան ճիւղերու բաժնուած է։ Ս. Գրոց խօսքերն եթէ այդքան պարզ եւ բացայայտ ըլլային, ոչ բողոքականաց գրութիւններն իրարու հակառական պիտի ըլլային, եւ ոչ իրենց մէջ այդքան կրօնական բաժանումնքներ տեղի պիտի ունենային։

Անցնինք միւս կէտին։

ԺԶ.

Ենթադրենք թէ Ս. Դիրքն այնքան սարդ է՝ որ Եկեղեցւոյ Ս. Հարք անոր մեկնութիւններն չվնասով ոչ միայն սխալած են, այլեւ մեղանչած են այն Ս. Մատեանն մեկնութեան կարօտ ըմբռնած ըլլալնուն համար։ Բայց միթէ բողոքական մեկնիչներն անսխալ են, որք մեծ յարդ ունին բողոքականաց մէջ եւ ախորժանօք կ'կարդացուին առանց ո եւ իցէ առարկութեան։

Բնաւ խելքերնիս չ'հասնիր, որ մինչդեռ խօսքը Ս. Հարց գրուածներուն վերայ կը դառնայ, անմիջապէս սխալական կ'նկատուին անոնք, իսկ երբ բողոքականաց գրուածներն ըլլան, անոնց իմաստներն Աւետարանի ոգւոյն համաձայն վարդապետութիւններ կ'ճանչցուին։

Բայց եթէ բողոքական մեկնիչներն անսխալ ալ եղած ըլլան, իրենց սկզբունքովն դարձեալ չեն կրնար արդարանալ. վասն զի քանի որ իրենք միշտ կ'քարոզեն թէ «Ս. Գիրքը բնաւ մեկնութեան կարօտութիւն չունի». առիթ կուտան մեզ հարցնել թէ, ուրեմն ինչ հարկ կայ որ այդքան մեկնութիւններ ու քրիստոնէականներեն. յօրինած ու հոս ու հոն ցրուած են։

Պէտք չէ զարմանալ՝ որ նոր աղանդից այս վարդապետութեան բոլորովին հակառակ է իրենց տպեալ կրօնական գրքերն որք աշխարհի առաջ կեցած են, որովհետեւ չհամոզութիւնէ ծագում առած հնարագիտութիւններն որքան ալ ճարտարութեամբ ի գործ դրուին, բայց եւ այնպէս չեն կրնար ընդ երկար թագուն մնալ։

Ցաւալին այն է որ նորադանդներն ուղածնին կըսեն եւ չուզածնին լսել չեն ուզեր։ Իրենք միւս Քրիստոնեայ աղգերն կ'արհամարհեն, կ'քննադատեն անոնց ծեսերն ու արարողութիւնները. ամեն տեսակ թշնամանք ու նախատինք կընեն, կը ծաղրեն ու կ'այպանեն անոնց Աստուածահաճոյ ու բարեպաշտական գործերն. բայց երբ մէկն ելնայ ու իրենց մոլորութիւնն քննադատէ, անհաւատ ու հայհոյիչ կ'անուանեն, մինչդեռ բուն անհաւատութիւնն՝ մոլորութիւնն ու հայհոյութիւնն իրենց դրքերուն ու իրենց բերանացի ըրած վարդապետութիւններուն մէջ է։

Աղդարութեամբ խօսելով նորադանդից քարոզիչներուն այս դրութիւնն՝ հաւատաքննութեան դարերէն աւելի դատապարտելի է։

Հաւատաքննութեան ասպատակութիւնը սահմանափակ էր. իսկ նորադանդից քարոզիչներն բոլոր Քրիստոնեայներն գայթակղեցնելու նախատելու սաստիկ փափաք մի ունին եւ այս պատճառաւ զանազան հրատարակութիւններով խիստ եւ նախատալից լեզու մը կ'դործածեն ամեն Քրիստոնէից դէմ։ Կերեւի թէ այսքանով ալ գոհ չեն եղած, եւ այս միջոցիս ալ իրենց կրից եւ վարդապետութեան հրապարակային թարգմանն ըրած են Աւետարերի Պատուելի խմբագիրն, որ Քրիստոնէից կրօնքն իրեն նիւթ եւ առարկայ ըրած կը նախատէ, կ'պրպարակէ, կ'ծաղրէ, միեւնոյնարաց հաճոյիցն հաւատարիմ խնկարկուն ըլլալու ապացոյցը տալու համար։

ԺԷ.

Լուսոյ ընթերցողք քաջ գիտեն, որ Աւետարերի Պատուելի խմբագիրն մանուածապատ խօսքերով նախապարծակ եղած էր մեր Աստուածպաշտութեան վերայ գըրած յօդուածոյն դէմ, եւ միանգամայն յանդգնած էր Հայաստանեայց կաթուղիկէ Ս. Եկեղեցւոյ դէմ խծբծանօք թշնամանքներ տեղալ։ Մենք խնդիրը պարզ ելանակաւ մ'իրեն ըմբռնել տալու համար սա հարցումն ուղղած էինք թէ «Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ որդիք՝ մնալով ի ծոց մայրենի Եկեղեցւոյ իւրեանց, (պահելով եւ կատարելով Ս. Աւետարանի պատուիրեներն, Եկեղեցւոյ օրենքներն եւայլն) փրկուած են թէ ոչ»։

Մեր վճռաբանութեան նիւթ եղած այս կարեւոր հարցումը երիցս կրկնելէ յետոյ, հուսկ ուրեմն Աւետարեր իւր 54րդ. թուոմէն

վոխանակ չունէ չիտակ այս կամ ոչ պատասխանելու՝ մեր Հայրենի Ս. Եկեղեցւոյ սրբարար Խորհուրդներն ու բարեպաշտական Ծեսերն նախատելէն վերջն կ՚յայտարարէր թէ «Մեմ կը հաւատանիմ թէ ունանիմ Հայոց Եկեղեցւոյն մէջ կը փրկուիմ , բայց ոչ Հայոց եկեղեցւոյն կրօնական դրութեան միջոցաւ . . . այլ Աստուծոյ ներքինի շնորհովը» ։

. Եւ ահն է Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ կրօնական դրութիւնը , յորմէ կ՚խրտչի Աւետարեր — Ս. Աւետարանի ճշմարտութիւնքը, ի Յիսուս Քրիստոսէ սահմանեալ եւ հաստատեալ Եկեղեցւոյ եօթն սրբարար Խորհուրդներն, Ս. Հարց հաստատած կարգաւորեալ արարողութիւնք , ուղղափառ վարդապետութիւնք եւայլն ։

Աւետարեր՝ Եկեղեցւոյ Ս. Խորհրդոց փրկարար ազդեցութիւն ունենալուն հաւատալը , ապաշխարութիւնն , խոստովանութիւնն եւայլն՝ հակառակ են ըսած էր Աւետարանին ։

Աւետարերի այս հակաքրիստոնէական յայտարարութիւնէն ծագումն առաւ մեր վիճաբանութիւնն , որուն մի միայն մէկ մասն՝ որ էր Մկրտութեան սրբարար Խորհուրդն , այսքանով կնքելով , սիրտ սպասեինք Աւետաբերին, որ առանց պատ իպատ զրոյցներու ուղղակի մեր մէջ բերած Աւետարանական անդիմադրելի վկայութիւնն յօժարի բան առ բան պատասխանել ։

Քանի որ Աւետաբեր առիթ առաւ մեզ այս խնդիրներուն մէջ մտնել , իրրեւ նախանձախնդիր հովիւ Առաքելական կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց չսիտի թողունք իւր օձիքը , եւ չսիտի ներենք իրեն մինչեւ խոստովանի իւր սխալմունքը եւ ուրիշ անգամ այս տեսակ ոչ-Քրիստոնէական յայտարարութիւններով պարզամիտները դայթակղեցնելէ դադրեցնայ ։

Դարձեալ ունինք տեսնուիլ ի պատեհ ժամու ։

ԴԱՒԱՌԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

ԵՒ

ՀՐԱՀԱՆԳ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹՈՒՂԱԹՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 15)

Բ.

Գաւառաբնակ Ազգայնոցս ուսման ու դիտութեան մասին ունեցած վախերնին ու եւանդնին եւ սէրերնին ոչ ամենայնիւ ջնջելու, ոչ մարելու եւ ոչ ալ արգիլելու նպատակ ունիմ. այլ զոյն մեր վիճակին այսինքն Գաւառացւոց վիճակին համեմատ արդիւնաւորելու համար, եւ մանաւանդ քանի որ մէջերնիս կեդր. Ուսումնական Խորհրդոյ հրահանգին մէջ նշանակուած բարձր ուսանց եւ գիտութեանց ընդհանուրին հմուտ եւ վարժ անձինք չունինք, եւ կ. Պոլսոյ նման չափաւոր ամսականով այցելու դասատու ալ չ՚գտնուիր, ըստ ինքեան եւ ըստ մեր տեղական յարմարութեան ալեւոք է որ խոնարհինք. եւ մեր հետ բոլոր բաղձանքնիս չափաւորենք. չափաւորելով, կ՚նկատեմ որ Գաւառացւոց համար առ այժմ կարեւորագոյն ուսանելիքն ըլլալու են Հայերէն գրաբառ լեզուի ուսումը. ուսումն կրօնի ըստ դաւանութեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մերոյ. Ազգային եւ Սրբազան պատմութիւն . Թուագիտութիւն եւ պարզ տօմարակալութիւն. Բարոյական Ազգային եւ Ընտանեկան կրթութիւն. Աչխարհագրութիւն եւ եկեղեցական երգեցողութիւն. տահկերէն. եւ եթէ նեբելի է ասոնց կարգին մէջ կ՚յաւելցնեմ նաեւ համառօտ Թիզիգաբանութիւն մ՚ալ

Ա.յս վերջինը թէ արդարեւ որչափ որ աստիճանաւ բարձր գիտութեանց կարգը կ՚դասուի, բայց ամէն կարգի անձանց եւ արհեստաւորաց հարկաւորագոյն դալով հոս յիշեցինք. որն որ ոչ միայն մտքերը իւր յարաբերութեանց մէջ աւելի լաւ կը

կրթէ, բանականութիւնը տրամաբանօրէն կ'զօրացնէ, հապա բնական երեւոյթից պատճառները մեզ ծանօթացնելով՝ հասարակ գործերու մէջ մեզ մեծամեծ օգտակարութեանց կ'ատրպայնէ։

Կեդրոնական Ուսում. Խորհուրդը իւր խմբագրած հրահանգը հետեւութեամբ մը կրնամ հետեւցնել թէ վորձառութեամբ չէ չափած ու ճեւած. այլ առհաչիւ, եթէ հմտութեամբ է՝ միայն Կ. Պոլսոյ նկատմամբ կրնայ գործադրուիլ, իսկ Գաւառներու համար լաւ եւս համարելու է իւր վորձառու մը ըլլալով հրահանգ խմբագրել քան թէ ենթադրութեամբ. քանզի սոյն կենսական խնդրոյն վրայ Գաւառաբնակ դաստուններէն եւ դաստիարակներէն չեմ գիտեր մինչեւ ցարդ կրող եւ խօսող կայ չկայ, մեկն որ ես եմ, բայց դարձեալ առթիւ մը ենթադրութեամբ է, որովհետեւ ամեն Գաւառ եւ գաւրոց ոչ ոք աչքէ անցուցած է։ Ուստի կ'վախագիմ, եւ պէտք է որ կեդր. Ուսում. Խորհուրդը թէ որ արժան կ'դատէ մեր հետեւեալ երկրորդ դիտողութիւնը ուշադրութեան առնելով՝ Գաւառաբնակ Ազգայնոց դաստիարակութեան կարեւոր կետերը որոշելու համար բոլոր Գաւառներու Ուսումնական Խորհրդներէն եւ առաջնորդներէն տեղեկութիւն պահանջէ.— վարժարաններուն մէջ չարունակուած դասերուն եւ դաստուններուն ինչ ինչ պիտանալնուն, թէ իւրաքանչիւր վարժարանաց ծախքերուն վրայ եւ նոցա աղբիւրը ժողովրդէն կամ ուրիշ դրամնալուն վրայ այն առեն հաւանական է որ կեդր. Ուսումնական Խորհուրդը իր ստացած ծանօթութիւններովը ըստ իւր դատողութեան եւ թերեւս մինչեւ հաշուով Գաւառական հրահանգ մը պատրաստէ, որ այն ամենուս եւ իր խորհածէն աւելի ընտիրն ըլլայ։

Քաղաքներու մէջ Թաղական գաւրոցները միացնելն ալ կարեւոր խնդրոյ կարգէ դնելը Ազգային առաջին գործ մ'է. որ մեծ պատճառ են խառնութեան, իրարատեղութեան եւ գլուխ ամենայնի յետադիմութեան, վասն զի դրամական կարողութիւն եւ արժանաւոր դաստուռ պահելով կամայ ակամայ ապիկարներու դիմել կ'ստիպուի. վասն զի հոն է որ դաստիարակութեան յարգն ու փայլը կ'մարի. դաստիարակութիւնը իր դեղեցիկ նպատակէն կ'չեզի. եւ վասն զի այնպիսեաց մատաղ մտքերու հետ ունեցած առնչութեան, եւ տգէտ կամ անվորձ բժշկաց հիւանդ. ներու այցելութեան հետեւանքը մէկ է. տարբերութիւնը միայն գործոյն մէջ կը տեսնուի։

Կեդրոնական Ուսումնական Խորհրդոյ ուշադրութեան արժանի գործ մնալ է դասագիրքներու անկանոնութիւնը. Հարկ չէ ըսել թէ ասոր հետեւանքն ինչ է, ու ինչ կ'ծնի. միայն բաւական է ըսել թէ դաստուն մը փոխուելուն եւ կամ աշակերտի մը ուրիշ գաւրոց յաճախելուն մէջ դասագրքերուն ալ փոխուիլը պէտք է որ նպատողութեան առնուի, եւ հետեւանքը ըստ այնմ կշռուի, վասն զի, գրեթէ բոլոր դաստուռաց դասագիրքը եւ հետեւաբար մեթոտը իրարմէ տարբեր են։ Անշուշտ Ուսումնական Խորհուրդը սոյն կէտն ալ ուշադրութեան առած կըլլայ մինչեւ ցարդ, քանի որ իւր աչքին տակ Կ. Պոլսոյ դրպրոցներն ալ սոյն անկարգութեամբ հետաքրքիր են Գաւառներուն հետ, ուստի յուսով ենք դասագրքի յատուկ ցուցակ մը հրատարակած կըլլայ։

. . . Հայր, կ'խնդրեմ բարեհաճիք յօդուածս հրատարակել ի Շնորհս ազգայնոց յառաջադիմութեան։

28 Հոկտեմբեր 1874

Կարս

Ս. ՍՈՒՐԻՆ Գ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆՑ

Երզնկացի

. . . Ս. Հայր ,

Հաճեցեք ի ծոց նամակիս ներ-վակեալները Ձեր Լոյս Հանդիսին մէջ զետեղել , որոնք նոր տարւոյս առ-թիւ վարժարանիս ուսանողուհեաց ղդացմանց յայտարարքն են , կան-խաս ընդունելով մեր խորին շնորհա-կալիքը : Մնամ աղօթարար

Ընդհանուր կառավարիչ
. ՍԱՐԳԻՍ ՓՇՆՑ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

9 Յունվար 1875
ի Ս. Լուս. Վարժարան

ՆՈՒԷՐ

ԵՐԱՒՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶԳԱՅՄԱՆՑ ԵՒ ԽՈՐԻՆ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԵԱՅ

ԱՒ ԱՐԾԱՆԱՊԱՏԻՒ

Տ. ՍՈՒՔԻԱՍ

ԲԱԶՄԱՒՆԱՄ ՀԱՅՐ ՄԵՐ

Արժանապատիւ Հայր ,

Մարդկային կեանքը՝ որ տարիներու շարք մ'է , կայ այդ շարիցը մէջ կետ մը՝ յորում մարդս պահ մը կանգ կ'առնու եւ հոգւոյն կ'ըսէ ինքնին , «Ահա գայիցս առ-ջեւ նոր ապարեզ մը» , ուր հանդերձեալն եմ թեւակոխելու , բայց նա յառաջ քան զթեւակոխելն կ'ըսէ, օ՜ն, ակնարկ մը յետս, եւ ահա անցելոյն պատկերը կ'պարզի իւր աչացը , հոն կ'կարդայ բիւր յիշատակք , որոց վրայ մին կ'հրճուի , իսկ միւսը կը տխրի , եւ մինչ այս եւ մինչ այն մարդս անկշռելի զօրութենէ մը մղեալ՝ իւր քայ-լերը վերստին կ'շարժէ , եւ կ'ըսէ , « Նոր տարի . նոր ապարեզ » :

Սրբակրօն Հայր , մինչ 1874ը տեղի կու-տայ 1875ի , Ս. Լուսաւորչեան վարժարա-նի ուսանողուհիք կ'յիշեն որ նոր տարի մ'ալ կ'բոլորի իրենց համար , ուսոի եւ-րախառնորեակք նոր տարւոյս առթիւ կա-րող չ'են անտարբեր ըլլալ իրենց համար բարերարաց նկատմամբ :

Վարժարանիս սանուհիք լուսոյ հարկին ներքեւ ի շնորհս ձեր վայելած խնամոց եւ շնորհաց համար , կուգան այսօր իրենց խո-րին շնորհակալեաց եւ երախտագիտու-թեանց հաւաստին տալ ձեզ՝ զդզ ընդ նո-սին բերելով իրենց նախորդ քերց յար-դանքն ու մեծարանքը , որոնք իսկ ոչ ինչ ընդ հատ քան զմեզ լի ու լի վայելեցին ձեր հայրական խնամքն ու պաշտպանութիւնը :

Արժանապատիւ Հայր , դուք հեզ եւ խոնարհ պաշտօնեայ Բարձրելոյն Աստու-ծոյ կ'սերէք այնպէս դուրգուրալ կրթու-թեան հարկին ներքեւ գտնուող դասուն վրայ , ինչպէս երբեմն Մարգացեալն ի մանկտին, դուք զանոնք այցելած միջոցին կ'ներատէք եւ կ'յորդորէք ի դիտութիւն Աստուածպաշտութեան , յուսումն բար-ւոյն եւ առաքինւոյն : Դուք մեզի չափով կ'գծէք բարւոյն դիտութիւնը եւ մեզ ուղ-ղեցոյց կուտաք մեր սրտին բաբախիւնը , կ'պատուիրէք սիրել զԱստուած , սիրել զընկերն իբրեւ զանձն , խորշիլ չարէն եւ զհետ սնդել վսեմին , կ'յաւելուք , լոյսն է փրկութիւն , խաւարն է անդունդ , յաճախ կրկնելով մեր Տիրոջ խօսքը , «Ես լոյս յաշխարհ եկի . . . » :

Մաքրակրօն Հայր , ներեալ մեզ ըսել թէ անկարելի է մեզ առա ձեր վառ սրտի վսեմ դգացումները մի առ մի թուել , զի կարի ընդ երկար պիտի լինէր , եւ որ մեծն է՝ կարի երկիւղ է մեզ ձեր սրտի խորը ընդ երկար յուզելու , զի հոն բունեալ են բիւր զգացմունք , որոց առջեւ կանխաս եմք շնորհապարտ , եւ փոխան այնց չ'ու-նիմք այլ ինչ , բայց եթէ վերանորոգել մեր խորին յարդանքն ու շնորհակալիքը , մի-անգամայն խնդրելով ի Տեառնէ ձեզ կեա-նըս երկար , եւ օրեր երջանկաւէտս ի բա-րեբաստութիւն մեզ՝ համայն Ս. Լուսաւոր-չեան վարժարանի ուսանողուհեացս ,

Սանուհիք Դ. կարգի

ՏԻՐՈՒՀԻ Տ. ԵԼԻՇԷ ՍԵՐԵՆԵԱՆՑ
ԱՂԱՒՆԻ Գ. ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆ
ՄԱՆՆԻԿ Մ. ԵՐԿԱՆԵԱՆ
ԹԱԳՈՒՀԻ Ա. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ

ի Ս. Լ. Վարժարանի
1 Յունվար 1875

Զ Օ Ն

ԵՐԱԽՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԶԴԱՅՄԱՆՅ ԵՒ ԽՈՐԻՆ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԵԱՅ
Ա Ր Ք Ա Ն Ա Պ Ա Տ Ի Ի
Տ. ՍԱՐԳԻՍ
ԲԱՐԵԶԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ ՄԵՐ

Արժանապատիւ Հայր,

Երախտագիտական մեծ պարտք մը կատարելու համար ներուի մեզ նոր տարւոյս առթիւ դալ ի հարկոյր օծեալ Ս. աջոյն Հոգեւոր Հօրդ, ընդ որ մատուցանելով Ձեզ խոնարհաբար մեր խորին յարգանքն ու մեծարանքն, միանգամայն մեր ջերմ շնորհակալիքը այն բիւր խնամոց համար, զորս վայելեցինք ի շնորհս Ձեր։

Սրբակրօն Հայր, դուք իբրեւ Հայր Հոգեւոր յաճախ խրատեցիք զմեզ, Ձեր ամենօրեայ բանք էին, թէ «Պարտ է որդւոց հնազանդ լինել ծնողաց, եւ թէ պարտուց ուսումն՝ բարւոյ եւ առաքինւոյն դիտութիւնն է, յորում միտքը կը բարձրանայ եւ հոգին կը վեհանայ, որով միայն մարդս կը հասնի մինչ յիւրն արժանապատուութիւն»։

Այլ ներուի մեզ, Մաքրակրօն Հայր, ցաւ ի սիրտ յայտնել թէ՝ անզօր են մեր չրթունքներ եւ տկար են մեր խօսքեր, զի փոխան այդ ամէն Հայրական շնորհաց պսակ կազմել, եւ փունջ մը յօրինելով, զայն արժանաւորապար Ձեզ նուիրելու, այլ մեր սիրտն վառ է, եւ բիւր զգացմունք անդ կ'ելեւէջէն, բայց աւաղ, սրտի լեզուն խօսելու ապիկար եմք, ի մի բան, մեծ են Ձեր շնորհք եւ առ մեզ տածած խնամքն անզոյգ են, եւ որոց համար չ'ուենենալով այլ ինչ, բայց եթէ խնդրել Ձեզ յամենակալէն՝ կեանս երկար եւ բարեբաստիկ ի բարօրութիւն հասոյն զաւակացդ եւ մեզ որ եմք

Սանուհիք Դ. Կարգի,
ՆԵՐՏԱՐ Ց. ԴԱԼՓԱԼԵԱՆ
ՄԻՒՆԵՎԵՐ Ց. ՄԱՆԱՍԵԱՆ

Ս. Լուս. Վարժարանի,
1875. Յունվար 1.

ԾԱՆՈՒՑՄԱՒՆՔ

ԳՐՈՑ ՈՒ ԲՐՈՑ
ԵՒ
ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ
ԿԱՄ
ՄՀԵՐԻ ԴՈՒՌ

ԾՐԱԳՐԵԱՑ
ԳԱՐԵԳԻՆ Վ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

Այս գիրքն որ Գեր. Վարդապետը ծըրագրած է, ամեն կարդի Ազգայնոց մանաւանդ բանասիրաց ուշադրութեանն արժանի հետաքրքրաշարժ աշխատութիւն մ'է։

Հեղինակն իւր այս աշխատասիրու թեամբն Ազգային պատմութեան մեծ ծառայութիւն մը կ'ընէ, Հայաստանի բընակչաց բերանացի աւանդութեանց կամ վիպաց ցանկն ալ անոր մէջ աւելցնելով։

Կ'գտնուի ամեն Հայ գրավաճառաց քով։

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՕՐԱՑՈՑՑ
1875 ԹՈՒԻՆ
ՅԵՐԵՒԱՆ Վ.ահառնայէ

Կը ծախուի գրավաճառաց քով գին ¼ 3 ղուրուշ։

Կեդրոնատեղին է Մէրճանը փաստըրմաճի խանի վերնայարկ թիւ 28 ամեն օր ժամ 5 էն 6։

ՏՊԸՐ—ՆՄՐՔԱԳԻՐ
ՀՄԱՅԵԱԿ Ե. Վ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Ջագմագճըլար փողոց Ակոբեան խան, թիւ 13.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Հարսնական Նշանուքիւն եւ Օրհնութիւն
2. Անտարբերներ կամ օգտակար գործերէ խոյս տուողներ
3. Հայք ի Թրանսիլվանիա եւ ի Հունգարիա վաղ եւ արդի ժամանակաց մէջ
4. Հայերէն Լեզու
5. Կիւրակէ եւ Տօն օրերը Քրիստոնեայ ժողովրդեան եկեղեցի յանախելու պարտքը
6. Քրիստոս եւ Միսիօնարք
7. Գաւառական դպրոցներ եւ նրանց Ուսումնական պատուարժան Տոհմիդոյ Ազգ. Վարչութեան
8. Ուղերձ Ս. Լուսաւորչեան Վարժարանի աշակերտուհեաց

Նիւթոց առատութեան պատճառաւ շարունակելի յօդուածոց հրատարակութիւնը

ի յաջորդն թողած եմք

Գործակալք Ընկերագրութեան

ԱԿՆ
ԱՂԹԱՄԱՐ
ԱՄԱՍԻԱ
ԱՆԴՐԻԱՆԱՊՕԼ *Գեր. Գրիգոր Արք. Դերձակեան*
ԱՏԱՆԱ
ԱՐԱԲԿԵՐ
ԲԱԲԵՐԴ *Արժ. Պօղոս Ծ. Վ. Նաթանեան*
ԲԱԼՈՒ
ԲԱՂԷՇ *Արժ. Ստեփան Ծ. Վ. Արզումանեան*
ԳԱՀԻՐԷ
ԳԱՂԱՏԻԱ
Ս. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ *Գեր. Տ. Մելքիսեդեկ Վ. Մուրատեան*
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ
ԵՐԶՆԿԱՅ *Գեր. Տ. Գրիգորիս Ծ. Վ. Ալէքճեան*
ԶՄԻՒՐՆԻԱ *Յովհաննէս Էֆէնտի Միրզա Վանանդեցի*
ԹՐԱԿԻԱ *Մանուկ Էֆէնտի Ց. Պէզիրճեանց*
ԽԱՐԲԵՐԴ *Արժ. Տ. Մեսրովպ Քհյ. Էքմէքճեան*
ԿԱՐԻՆ *Գէորգ Էֆէնտի Զիլինկիրեան*
ԿԱՐՍ *Գեր. Տ. Տիմոթէոս Ծ. Վ. Սափրիչեան*
ԿԵՍԱՐԻԱ
ԿՈՒՏԻՆԱ
ՃԱՆԻԿ *Գեր. Արիստակէս Վ. Տ. Սարգիսեան*
ՄԱԼԱԹԻԱ
ՄՈՒՇ *Գեր. Մամբրէ Սրբազան Մամիկոնեան*
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ *Արժ. Տ. Մեսրոպ Քահ. Ճէննէթեան*
ՊԱՆՏՐՄԱ *Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Իզմիրլեանց*
ՊՈՆՏՈՍ *Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Նազարեանց*
ՊՐՈՒՍԱ *Արժ. Տ. Արիստակէս Վ. Վանքիան.*
ՋՄՇԿԵԶԷԿ
ՍԵԲԱՍՏԻԱ *Գեր. Տ. Պետրոս Ծ. Վարդապետ*
ՍԻՍ
ՎԱՆ
ՎԱՌՆԱ *Արժ. Տ. Յարութիւն Վարդապետ*
ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ *Գեր. Տ. Փիլիպպոս Ծ. Վարդ.*
ՏԻՎԲԻԿ *Արժ. Տ. Թէոդորոս Ծ. Վ. Տիվրիկլեան*

Գինք Ընկերագրութեան կանխիկ հատուցանելի

Կ. Պոլսոյ համար Տարեկան Երկուքուկէս Մէճիս
Գաւառաց » Թղթատարի ծախքն մեր վրայ իյնալով Երեք »
Գինն միոյ տետրակին Երեք դահեկան

Խմբագրութեան վերաբերեալ ամէն նամակ պէտք է ուղղել

Ս.ո. Տէր—Խմբագիր Հմայեակ Վ. Թիմոթեան,

Ազգ. Վարժարանն Եէնի Թաւուշ :

Անվճար նամակ կամ ծրար չ'ընդունուիր .